

Emlékezés Ferencz József püspökre.

— Halála 10-ik évében. —

Tíz esztendeje, hogy Ferencz József püspök örök álomra hunyta szemeit.

1928 február 19-én, vasárnap reggel fél 6 órakor lakásához közel egyik toronyban megkondukt a harang s Ferencz József ép abban a pillanatban távozott az élők sorából. A lélek elszállt a testből, hogy örökkévaló lakozást találjon a mennyei Atyánál. A harangzugás egy szép, hosszú, áldásos élet után, mintha diadalmi kürtzenzés lett volna, melynek bugó hangja mellett Ferencz József az életből átment az örökkévalóságba.

A család tagjainak és az egyház vezetőinek lelke megihletődött. Egyik is, másik is az irás szavainak beteljesedését érezte: „Leesett a mi fejünknek koronája“. A szerető szívek gyászba borultak. Az egyházi épületeken, templomokon és iskolákon megjelent a gyászlobogó. Nemcsak az unitárius egyház tudta, hanem Erdély egész magyarsága megérezte, hogy nem közönséges ember távozott soraiból.

Ferencz József nemcsak az unitárius egyháznak volt örök emlékezetre méltó Főpásztora. Benne az egész magyarság s a szabadelvű és felvilágosult emberiség egyik legkiválóbb alakját tisztelte és vesztette el.

Unitárius egyházunknak 93 esztendőre terjedő hosszú élete és 52 évi püspöksége alatt disze és büszkesége volt. Mint lelkész egyszerű és világos, tartalmas és stílus tekintetében is megnyerő beszédeivel sokakban ébresztette fel az érdeklődést és vágyat a templomi szolgálat iránt. A költői lelkű Kriza János püspöki örökében hamar bebizonyította vezérségre való elhivatottságát. Hatalmas szellemével és céltudatos kormányzásával rendre ujjíateremtette egész egyházi életünket. Kiváló egyéniségével és munkásságával fényt derített az unitárius gondolkozás erejére, szellemére. Reá igazán alkalmazható a profétai meghatározás: „akinek sokakat az igaz-

ságra visznek, miként a csillagok, örökké fénylenek". (Dániel XII. 3.) Fénylenek az életben és halálban egyaránt.

A családban és az egyházban, a társadalomban és általában a közügyek terén, a nemzeti lét küzdelmeiben s fájának védelmében és irányításában valóban az volt Ferencz József lelkének legmagasabb vágya, hogy minél többeket igazságra vigyen: a szeretet és türelem, a tisztult vallásos gondolkozás és hithűség, a férfias jellem és nemes példaadás igazságára.

Hogy ezek a jellemvonások, e szép és kiváló tulajdonságok — csillagokhoz hasonló fényben — benne kifejlődtek; hogy benne az erények a gyarlóságok fölé emelkedtek s ő azoknak értékét az élet legnehezebb körülményei között is csillogtatta: arra kétségtelenül nagy befolyással voltak azok a lelki hatások, melyeket nemzete és egyháza története olyan bőven szolgáltatott neki.

Akkor született, mikor a nemzeti érzés és öntudat a politikában és irodalomban magyar földön is ujjászületését élte, aminek hatása minden vonatkozásban érzett. Zsenge gyermekkorában látta azt a mindenre elszánt hősi küzdelmet, melyet a magyar nemzet saját honában az anyanyelvért, annak érvényesüléséért folytatott. Brassai Sámuelnek és társainak a latin helyett a magyar nyelvért vívott szívós harca abban az időtájtban nyert győzelmet, amikor Ferencz József az iskola küszöbét átlépte. 13—14 éves korában, mikor a gyermeki lélek olyan fogékony, tanuja a magyar szabadságharc mellett való lelkesedésnek; látja annak hősi tetteit s hiábavaló erőfeszítéseit és vérontását. Hatása alatt áll az orosz erőből származó leverettetés nyomasztó fájdalmának, mely idegen szellemet és kinos gyötrelmeket, bosszuálló hatalmat és megsemmisítésre törekvő célkitűzéseket szabadit ismételten nemzetére. Az elnyomatás öldöklő veszedelmét érzi egyháza is. S ő mint ifju, mint az élet kezdetén álló férfi, benne van egész lényével az ellenállás, a létért való küzdelem erőfeszítéseiben. Feltárul előtte kikerülhetetlenül az élet göröngyös útja, kialakul tisztán a hivatás célja. Az események megerősítik lelkében a tudatot, hogy csak azok teljesítik igazán kötelességüket, akik a magasabb érdekért, az egyház és faj jövőjéért önfeláldozásra is készek. Csak azok töltik be valóban az isteni törvényt, akik bizonytalanságok között is az igazságért kitartóan küzdenek s másokban is, sokakban hasonló elhatározásokat ébresztenek. Ifjusága önkénytelen előkészület volt a nagy, a munkás, a példaadó, az áldásos életre.

Mintegy félszázad mulva, öregsége napjaiban, az élet alkonyán ismét lángban áll a világ. Pusztító tűz, összeroncsolt testek, fájó könny és a halál bőséges aratása, eszmények megcsufolása, világelfordulás mindenfelé, melyeknek a nyomán trónok omlanak össze és országok feldarabolása következik. Új helyzet, új gondolkozás, új kultúra, új veszedelmek, új szenvedések és megpróbáltatások. Új küzdelem az anyanyelvért, új harc az ősi iskolákért, sokszorosan többet kívánó erőfeszítés az egyházért és áldozatok a jövőért.

Ferencz József a nagy csalódás keserű fájdalmában már az ifjukorban megedzett jellem és lelkület rendithetetlen erejével néz szembe a jövőendő fenyegetésével. Hü polgára lesz az új hazának, de a tapasztalt öreg nyugalomával, meggondoltságával és bölcseségével védi a jogot s a hős bátorságával száll harcba az igazságért. Amikor a szenvedélyektől szitott zivataros időkben sokakat a kétségbeesés félelme gyötör az elkövetkezendőkért, — ő annak a vallásos hitnek biztató erejére támaszkodik, melyet egy hosszú élet tapasztalata és kitartása fejlesztett ki lelkében. A legnehezebb pillanatokban sziklaszilárdan áll, példát ad, a csüggedőbe új erőt önt, — s úgy vezeti a lelkeket az igazság mellett való megállásra, tudva, hogy „aki mindvégig megáll, megtartatik“.

Az ifjuság és öregség e két nagy történelmi alakulása közé esik munkás élete, megfontolva haladó egyházépítése.

Ifju korában különösen, mint szónok tűnik fel. Próféta alakja, kiváló készütsége s előadásának szépsége lebilincselik a híveket s mind jobban felkeltik szolgálata iránt széles körben az érdeklődést. Nevét a hir szárnyára veszi. Másfelekezetűek is vasárnapról vasárnapra tömegesen is szívesen hallgatják. Nem csoda, mert beszéde világos, érthető. Dogmatikus magyarázatok, erőltetett fejtegetések nem zavarják a hallgatót. A hit mélysége és a gondolatok emelkedettsége jellemzi minden megnyilatkozását. A vallásos érzés melegsége s a fejlődő tudomány megállapításai jutnak kifejezésre munkáiban. Tartalma sohasem elvont okoskodás. Az életből vett példák és hasonlatok felhasználásával a valóságot tárja hallgatói elé. Az élet igazságát rajzolja és hirdeti.

Előadása egyszerű, de minden részletében művészi, mint aki erre tükör előtt készül, megkapó és lebilincselő; magával ragadja a hallgatóságot. Kevés ember tudta a szónoklás művészetét annyira tökéletesíteni, mint ő. Országos hírű szónok volt.

Irodalmi műveiben a tisztult vallásos gondolkozás és szellemi felvilágosodás s az elfogulatlan igazság érvényesül. Ki ne ismerné konfirmációi kátéját, mely mintegy 70—80 esztendő óta van használatban. Hitbéli felfogása és kifejezése, az unitárius ember mai szemével nézve, egy-két új megfogalmazásra, átírássra szorul, de milyen haladást, hogy úgy mondjuk; bátor szellemi ugrást jelentett első megjelenése, minden kiadásával haladva a fejlődés útján. Ma már minden unitárius férfi és nő ebből tanulta megismerni hitének alapelveit és igazságait, tisztaságát és szépségét. A természetes gondolkozásnak és tisztult hitbéli felfogásnak mindezideig felül nem mult alkotása „Hittan“ c. műve — a kátének bővebb magyarázata. „Kis Tükör“ címet viselő egyháztörténete a mult idők küzdelmeinek olyan megelevenítése, melyben sokszor könnyek között, de a megerősödött hit erejével olvassa a késői nemzedék, hogy a biztató igérettel és dicsőséggel indult unitárius egyház mennyi viszontagságon és üldöztetésen ment keresztül. Szemeink elé tárja, hogy hitelödeink a legnagyobb próbák, veszedelmek, fenyegetések és megaláztatások között miként állották meg helyüket. Miként biztak a kitartás türelmével a jobb jövő eljövételében és az igazság végső győzelmében. Miként fakadt fel a legnehezebb időkben az áldozatkészség forrása s enyhítette meg a már-már fáradt és tikkadt lelkeket! Mintha minden szivben visszhangzott volna századokon át a Jézus biztatása: „Ne félj kicsiny sereg, mert tetszett a ti Atyátoknak, hogy adjon néktek országot“. „Légy hű mindhalálig s neked adom az élet koronáját.“

Egyházszerartási beszédkötete (keresztelési, esketési, konfirmációi és urvacsorai beszédek) több mint félszázad előtt az egyházi élet mezején feltűnést keltett, melyhez hasonló nem volt s ma is élvezetet nyújt olvasása. A keresztény szellem tisztasága és az eszmék megkapó ereje, az alkalom kihasználása s a forma és stilus szépsége ma is az egyházi irodalom legszebb alkotásaivá teszik.

Hitfelfogását szóban és írásban bátran, öntudatosan védte. Kü'önösen kitűnik ez a Protestáns Irodalmi Társaság megalakításával kapcsolatban, melyet a mult század 70-es éveiben az unitáriusokkal karöltve akartak szervezni, de a tapasztalt féltékenység miatt, melyhez Ferencz Józsefnek immár széles körben ismert neve s szónoki erejének és tudásának hite nagy mértékben hozzájárult, az unitáriusok a Társaságtól önként visszavonultak.

Egyházkormányzási működése püspökké választásával kezdődik 1876-ban. Politikailag kedvező az idő. Az ország az abszolutisztikus hatalom elnyomása alól már közel egy évtizede felszabadult. Nyugodt légkörben alkotó munkához lehetett fogni. Ferencz József nem szerette a kellő megalapozottság nélküli vagy éppen kockázatos elhatározásokat, a lépésről-lépésre haladásnak volt a híve. Vezéri bölcsesége szigorúan őrködött afelett, személyét nehezteléseknek és támadásoknak is kitevé, hogy felesleges újítások vagy reformoknak megfontolatlan keresztülvitele által az egyházat nehogy rázkódásoknak tegye ki. Sok volna felsorolni mégis az alkotásokat, melyek 52 évre terjedő püspöksége alatt vezérlete mellett az unitárius egyházban létrejöttek. Legyen elég felemlíteni, hogy a gimnáziumok új épületeket nyertek s felszerelésben állandóan gyarapodtak, új egyházközségek alakultak, templomok és iskolák épültek. Az egyház szellemében és szervezetében megújult, felfrissült s anyagilag erősödött. Az alapítványoknak s általában az áldozatkészségnek olyan nagysága és sokasága következett egymásután, mely messzemenő reményekre jogosított. Az angol és amerikai unitáriusokkal a hitközösség tudata és a viszony úgy elmélyült, hogy annak nemcsak lelkeszi pályára készülő ifjaink, s még leányaink is, vették hasznát, hanem hatása soha nem gondolt tettekben is nyilvánult. A szellemi újjászületésnek és anyagi megerősödésnek, a belső és külső fejlődésnek olyan jeleit lehetett Ferencz József kormányzása alatt szemlélni, melyhez hasonlót egyházunk közel 400-os történetében alig mutathat fel.

S hogy azután annyi reménység, bizalom és kedvező kilátás után anyagi javaitól megfosztva és ezer bizonytalanság között kellett itthagynia egyházát, — ez a mostoha idők méltatlan játéka, melyen az ő erős lelke is annyit töprengett.

Említsük-e munkásságát, irányító szavát és befolyását a társadalmi életben, a közművelődés intézményeiben, a különböző egyletek működésében s még a politikában is? Mondjuk-e, hogy a felekezeti békének megzavarója sohasem volt, hanem mindig csak ápolója? Felvilágosult szelleme és türelmes lelkülete mindig a megértést és a közös munkálkodás lehetőségeit kereste. Tekintély volt nemcsak az egyházban, hanem a társadalomban is, nemcsak a magyarság életében, hanem annak keretein kívül messze földön, tengereken innen és túl is.

Tíz esztendő távolából még tisztábban látjuk, hogy Ferencz Józsefnek az egyénisége és nagy szelleme olyan belső erőt kölcsönzött és olyan magaslatra emelte egyházunkat, hogy az unitárizmusra a rajta kívül álló világ is felfigyelt. Emberi korlátoltság, féltékenység vagy rosszakarat akadályozhatja további fejlődését, vissza is veheti haladásában, de az eszme győzelmének útját nem állhatja.

Ferencz Józsefben az unitárizmus a százados tölgyhöz hasonló erőt vesztett. De neve és munkája bele van írva a történelembe s szelleme világolni fog az utókor előtt.

Éljen is szelleme minden idők unitáriusaiban. Tettei legyenek utmutatók. Hite munkáljon építőleg az egyházban és társadalomban a tisztább igazságért és lelki világosságért. Jelleme szülje újjá időről-időre a kicsinyhitűeket, emelje az el nem fogyó bizalom és reménység kősziklájára a csüggedőket. Lelkének közöttünk maradt hatása és megbecsült emléke vigyen sokakat igazságra.

Kovács Lajos.

A halál aratása.

Dr. Boros Györgyné
emlékezete.¹

Alapige: Péld. 14. r. J. v. „A bölcs asszony építi a maga házát“.

Temetésre nyitottuk meg ma az Isten házát. Rendkívüli az eset, de rendkívüli az alkalom is, mely azt szülte. Egy igazi nagyasszonyt temetünk. Abban a virágerdővel körülvelt s a szeretet forró könnyeivel öntözött koporsóban alussza immár örök álmát a mi nagyasszonyunk, kire valóban alkalmazható az alapige, hogy bölcs volt, mert építette az ő házát.

Mikor ezelőtt alig pár hónappal az ódon püspöki lakásban tartott utolsó kultúrdélutánon közismert szeretetreméltóságával elbucszott attól a közönségtől, mely olyan hiven kitarzott mellette, s mely hálája jeléül egy szép emlékkönyvvel ajándékozta meg, a következőket mondotta: „Nemsokára kiköltözünk a püspöki lakásból. Ha lehet a mi korunkban ezt mondani: új életet kezdünk a magunk építette házban. De oda is szeretettel meghivom kedves vendégeinket.“ Akkor, amikor az ünneplők lelkes serege vette körül, amikor az egészség rózsás színe mosolygott még az arcán, amikor még új tervek és új remények dobogtatták szívét, amikor még új élet kezdéséről beszélt: ki gondolt volna arra, hogy a kegyetlen halál ott ólálkodik a háttérben, hogy az a nagy szív, mely annyi jóbarátot tudott magába fogadni, ilyen rövid idő alatt utolsót fog dobbanni? És ki gondolt volna arra, hogy az a ház, amelyet nagyrészt a saját keze munkájából épített, jóformán még pihenőt sem ad neki, a szorgalmas és lelkes munkásnak; amikor ez a ház már készen volt, ki gondolt volna arra, hogy ilyen hamar új lakásról, még kisebb lakásról, koporsóról kell gondoskodni annak, aki magának bölcs előrelátással Kolozsvár egyik legszebb helyén házat épített?

De hát az Isten útait véges emberi elme be nem láthatja. Ott

¹ Elmondva Kolozsvárt az unitárius templomban 1938. június 9-én tartott temetési szertartáson.